

Претакање воље народа кроз представничке мандате у државну политику

Радојко М. Љубичић

(мај 2016.)

Популистичка парадигма: Демократија је почетком 21. века постала појам који се прекомерно и олако употребљава у демагошке, популистичке, политичке, маркетиншке, идеолошке и друге сврхе. Занимљиво је да су скоро сви тоталитарни политички режими у 20. веку свој политички систем називали „демократским“ желећи тиме да истакну како су сви политички процеси и активности подређени интересу народа (како га власт тумачи и схвата) и да су независни од спољних утицаја и притисака (других држава, и сл) – они су заправо све поступке легитимисали народом и народном вољом коју наводно угрожавају спољни непријатељи или претходна олигархијска ненародна, себична власт коју су они народном револуцијом свргли и успоставили нови поредак просперитета, слободе и равноправности. То је чест тоталитарни клише тојест популистичка матрица, а стварност, наравно, сасвим одудара од тога.

Питање важно на овом месту је: колико елеманата тоталитаризма има у савременим државним системима наводне „либерално-демократске“ оријентације? Наравно, само декларативно покривање демократијом није довољно. Тоталитарни системи често нису били лишени изборних процедура и периодичног изласка грађана на биралишта, али не са циљем да се дозволи народу да слободно испољу своју наводно суверену вољу, нити да искаже мишљење о владавини актуелне политичке елите. Тоталитаризам нема политички плурализам нити страначки плурализам, већ само једну идеологију и једну партију која је једина овлашћена да ту идеологију „правилно“ тумачи, развија, примењује и контролише ваљаност свега наведеног. Све друге опције су непожељне и забрањене.

Да ли у данашњим државно-политичким системима имамо наведене елементе тоталитаризма? Да ли постоји стварни политички плурализам, да ли постоји уравнотежено вишестраначје са неколико странака приближно сличне финансијске, медијске снаге? Да ли је политичка конкурентност развијена? Постоје ли политички монополи или картели? Да ли су такозване несистемске организације и покрети такви по својој природи или по односу бирократске елите према њима, јер својим деловањем откривају слабости тренутног политичког система? Зашто постоји панични страх властодржаца од малих друштвених покрета (анти-глобалистичких, еколошких, егалитаристичких, итд) који располажу ресурсима десетине хиљада пута мањим од владиних? Да ли је за друштвени мир важнија правичност система или уверење грађана у правичност система?

Имовински цензус 1: Осим тога важно је питање колики је данас имовински цензус за пасивно бирачко право? Питање на први поглед изгледа чудно, али ипак осим формално допуштене опште слободе грађанина да буде биран на највише јавне функције (пасивно бирачко право) треба размотрити колико новца је потребно за само кандидовање и озбиљну предизборну кампању? Зар није то имовински цензус и то веома висок који је у теорији одавно напуштен као превазиђен, али у пракси итекако функционише. На пример за парламентарне изборе у Србији листа мора да преда Републичкој изборној комисији 10.000 оверених потписа, а оверавање сваког потписа кошта – али то је само почетак, много већи трошкови наступају касније. Једној политичкој организацији (са својим убеђењима, идејама и програмом) за промотивни материјал, рад општинских одбора, изборних штабова, канцеларијске трошкове, јавне наступе, путовања итд на државном нивоу и за представљање своје политичке платформе грађанима, како би они сазнали основно о њој и како би могли да је изаберу на биралишту, потребно је минимум око милион евра (око 100 милиона динара). Једна секунда рекламе на телевизији са државном фреквенцијом у ударном вечерњем термину кошта од једне до неколико хиљада евра. Поставља се логично питање: како обезбедити тај новац и ком имућном појединцу или предузећу је у интересу да уложи, донира тако велики новац? Зашто; са којим циљем? Да ли донације стижу из иностранства што је формално строго забрањено? Који то инострани финансијски, привредни, политички центри моћи врше озбиљна улагања у политички сектор друге државе и зашто? Дакле, грађани једне државе, са одређеним политичким уверењима и евентуално квалитетно изграђеним политичким програмом заправо без имовинског цензуса не могу се представити грађанима и ступити у политичку утакмицу.

Имовински цензус 2: Према расположивим подацима последња предизборна кампања америчког председника Барака Обаме је коштала око милијарду долара, а његовог противкандидата приближно исто толико. Ко је и зашто уложио две милијарде долара у кампању за избор председника Америке? Да ли је то због филантропских и хуманих обзира (или патриотизма) или због интереса, са очекивањем да ће се та инвестиција вишеструко исплатити? Где је место обичног грађанина у таквом реалном изборном систему и шта он може урадити макар се удружио са великим бројем својих сличномишљеника, савесних, одговорних и предузимљивих грађана решених да учествују активно у преобликовању (поправљању) система у коме живе? ... на жалост, стварне могућности су врло ограничене. Без подршке моћних финансијских актера успех је практично немогућ, јер овакви савесни, добронамерни организовани грађани не могу ни допрети до других људи са својим идејама. Са друге стране, зашто би имућни и успешни улагали у политичке организације и са којим циљем? Очигледно, у великом броју случајева ради интереса. Ови покровитељи често воле да остану непознати (у сенци). Са друге стране: да ли су ти привредни, финансијски (можда и олигархијски?) центри моћи прави креатори политике, док су људи које видимо на телевизији и у јавним наступима само вешти портпароли? Ако је ова тврдња прејака или преоштра да ли је истина негде у средини?

Узмимо за пример музичке групе, бендове. Има оних који су својим талентом и радом привукли пажњу спонзора и продуцента те су им помогли да направе успешне каријере, а при томе су издавачке куће оствариле солидну зараду што је легитимно. Ипак, има и таквих бендова

где су извођачи песама ангажовани по уговору, док текстове, музику и аранжмане раде други људи, а сами продуценти и дискографске куће су власници бренда и могу у сваком тренутку променити једног извођача или све њих док назив б(р)енда и имиџ остају непромењени. Код нас су сличног типа групе: Зана, Неверне бебе, Моделс, а на западу такозвани дечачки бендови. Можемо уз мало интелектуалног напора замислити да се слично дешава и у свету политике, с тим што су у Србији често име и презиме политичара јачи и препознатљивији адут од имена странке. Колико су странке и политичари зависни од својих финансијера и током вршења власти и колико им то ограничава маневарски простор и везује руке?

Основ представништва: Када се говори о демократији данас углавном се подразумева њена посредна варијанта тојест посредничка демократија где грађани преносе своја суверена овлашћења на појединце изабране на непосредним изборима, а затим обично њих неколико стотина (број довољно репрезентативан и функционалан) у представничком телу (Скупштина) доноси одлуке у име свих грађана, који су их бирали (али и у име других који нису гласали али су држављани) у интересу грађана и целе државе. Ово звучи врло разумно, с обзиром да би било практично немогуће остварити антички идеал окупљања свих слободних грађана на великом градском тргу (агори) и затим приступити непосредном изјашњавању о разним јавним питањима – нарочито у државама које имају неколико десетина или стотина милиона становника.

Да ли су данашњи избори круна демократије или политички аспирин (анестетик) – илузија да смо изабрали власт и да демократска власт све ради по вољи народа; нема јасног доказа ни за једну нити за супротну тврдњу. Можда су догађања између избора најбоља потврда или деманти демократског квалитета избора. Ипак, данас се сматра да је изборна демократија демагошки сензационализам недовољан за зrelu, консолидовану демократију. Човек у потрошачком друштву често крене у продавницу да купи једну потребну животну намирницу, а уместо тога пазари три непотребна производа – слично је и у политици, која не случајно стимулише вредности потрошачког друштва (јер тиме мами грађане на терен лакших манипулација), које задире знатно шире и дубље у наш живот, него што смо то спремни да признамо.

Народ или корпорације: Да ли политичке организације представљају важне друштвене групе или класе (слојеве) или су оне организоване да представљају интересе крупног капитала? Проблем представљања јавног мњења, јавне воље кроз неколико политичких странака је сличан проблему квадратуре круга. То што постоје (на пример) две странке које воде жустре политичке спорове и јавне дебате и то што је просечном грађанину једна странка симпатичнија од друге не значи да ове странке заправо представљају и бране суштинске интересе грађана. Ми се можемо спорити око тога која је најбоља боја амбалаже за бисквите у Канади, али то не значи да је тај спор важан или суштински битан нити од интереса за грађане чак и ако се око тог спора развију страсти и одређени сукоби. Политичке стране могу имати одређена неслагања око појединих питања – наша свест прави грешку, јер придаје значај ономе што је предмет спора, сукоба, али најважнија политичка питања могу остати у сенци маргинализована, непокрена јер најјачим странкама није у интересу да се то питање покреће, тојест имају исто мишење о једном питању. Велики проблем је у томе што главне политичке странке могу имати консензус (исто мишење) а да већина грађана мисли другачије и да се не слаже са тиме; на пример већина странака у Србији може бити

за улазак Србије у Европску унију и сматрати да је то општеприхваћено и да о томе не треба дискутовати, а да ипак већина грађана буде против ове политичке идеје. Овај пример није случајан и наиван јер је слична ситуација у многим државама Јужне и Источне европе (по питању приступања ЕУ или останка у ЕУ).

Подруштвљавање представничке демократије: Здружена контрола извршне власти. Да бисмо постигли што квалитетнију и правичнију институционалну трансформацију воље грађана у државну политику потребна је здружена и широка контрола рада извршне власти (спровођење закона, уставни оквири, владавина права, политичка култура, итд). Овај тежак посао не може извести сама Скупштина, упркос својим начелно високим уставним овлашћењима, већ је потребна и сарадња са медијима, организацијама цивилног друштва, независним државним органима (четврта грана власти)¹. Занимљив је и пример НР Кине која врло успешно функционише са двојном владом, тојест двојном извршном влашћу, где се поред класичне владе налази и стратешко-интелектуални-академски савет, на чијем челу је председник: дакле раздвојене су техничко-оперативне од стратешко-програмских функција што даје врло добре резултате.

Потребно је да све поменуте контролне групације изнутра себе буду добро организоване и да међу собом сарађују како би се заштитили од нежељених притисака. На жалост, често је очигледно да се извршна власт неће превише обазирати на вољу грађана и свој предизборни програм уколико не постоје снажни механизми подсећања и опомињања. Било би корисно да грађани имају увид у радне биографије и имовинске карте² руководиоца у јавном (буџетском) сектору, а нису неважне и јавне расправе и социјални дијалог (иако понекад имају театрални карактер.) Странке би требало да помогну артикулацији грађанских интереса, унапређењу политичке културе и проналажењу компромиса и уопште разумног цивилизованог решења за друштвене проблеме и неспоразуме, али оне често у пракси, руководећи се више својим парцијалним него општим интересом заправо заоштравају социјалне размирице, продубљују политичке ровове, уместо да их поравнају, појачавају расцепе, генеришу политички фанатизам и идеолошке непријатеље што све врло лоше утиче на друштвени живот.

Када се погледа на друштво видећемо да је изузетно богатих врло мало, док је сиромашних неупоредиво више, стога и преовладава у друштву жеља за већом једнакошћу (понекад чак и за апсолутном). Ипак, изражена мањина (парадоксално, мањи број се у политици лакше организује и може постати моћнији од неорганизоване већине) располажући озбиљним материјалним средствима, утицајем, вештинама, искуством, итд, спречава ефикасну политику смањења неједнакости и (крајем 20. и почетком 21. века) чак, допуштајући политичкој елити реторичке популизме и патетичну демагогију заштите плебса (нарочито у времену пред изборе) ипак врши притисак на фискални, привредни, законско-нормативни систем у правцу даљег развоја неједнакости, чиме се врши озбиљна опструкција императива из наслова овог рада. Карактеристичан је и важан пример глобалног проблема незапослености и разних стратегија и

---

¹ Зоран Стојиљковић, Подруштвљавање представничке демократије или зашто је деветка уствари мршава шестица, Друштвени конфликти и промене, ФПН, Београд, 2016. год.

² Исто;

програма за његово решавање. Наравно, да је огромна већина становника заинтересована и вољна да се овај проблем повољно реши (већом стопом запослености). Одређени модел разрешења овог проблема је постао скоро неизоставан део предизборне страначке понуде, уз слаткоречива и неодговорна обећања преливена игром великих бројева. Епилог је на жалост често тужан: продужење социјалне агоније уз повремени опште-национални мобинг, а не ретко под диригентском палицом моћних глобалних финансијских установа и такозваних аранжмана и пакета стабилизације и рационализације. Дакле, поново се воља народа политикантским акробацијама деформише и гуши.

Нормативна двосмисленост и слобода тумачења: још један проблем у неконсолидованим демократијама и својеврсна енклава ауторитарности је пракса законодавних и меродавних високих установа да прописи буду недоречени, неодређени и двосмислени што одговара онима који примењују и тумаче акте да арбитарно и волунтаристички примењују норму на конкретне ситуације. Када се овај дефект повеже (искомбинује) са анемичним правосуђем, правном несигурношћу и многим сличним појавама ствара се утисак како је владавина права академски идеал недовољно примењен. Најновија пракса указује на још један системски дефект а то је драстично повећање цена вођења судског поступка, уз озбиљне цене ангажовања адвоката, ствара препреку просечном грађанину да води ефикасно и успешно судски спор. Уопште узев глобална комерцијализација узима маха и улази у разне друштвене и системске поре загорчавајући људима живот и покушавајући да све квантификује у монетарном смислу, што води изобличењу вредносног система. Иметак и посед се апсолутизују, а релативизују се начин стицања добра, рад, постепен напредак, морал, грађанске врлине, итд. Тако настаје клијентелистичко-конкурентски модел и најамничка свест (очекивање да ће сваки потез бити наплаћен) у коме се на грађанина, па чак и из најближег окружења гледа као на потенцијалног клијента бизниса од кога зарађујем или на конкурента који омета, угрожава моје пословање. Не треба занемарити још једну савремену системску девијацију (у Србији а вероватно и шире), а то је пракса да стручна тела и управе при министарствима предлажу суштински нове законе, уредбе итд, које министар формално усваја и прослеђује влади а ова скупштини на усвајање – ово је чест законодавни ток, тј практична процедура. Тако државна управа суштински иницира и мења, дотерује, дизајнира делове система прагматично према својим потребама, често дајући себи ванредна овлашћења и привилегије, док се појединац и мање групације осећају немоћним.

„Сору-paste“ пакети мера: Посебан над-национални проблем представља површно и непромишљено спровођење структурних реформи, транзиције и европских интеграција у пост-комунистичком простору и времену Источне Европе и другде. „Сору-paste“ техника која се надала да ће западноевропски тржишно-привредно-административни систем да брзо и лако прекопира (или клонира) на простор сломљеног система планске привреде доживела је историјски фијаско, по последицама (по грађане) можда и гори од комунистичког бродолома. Требало је и очекивати да банане неће успевати у Сибиру, нити ће се бели поларни медвед осећати пријатно на Средоземљу. Непознавање историје, политичке културе, менталитета и навика, наглост промена и нефлексибилност, ригидност итд, довели су до тога да се пресађена биљка (због непоштовања правила и поступности) ипак осушила и није донела очекивани плод. То се могло и очекивати.

Нова пост комунистичка елита је често била заправо бивша комунистичка или некритички задојена либерализмом на идеолошки и помало фанатичан начин. Сурова либерална шок-терапија под брижљивим надзором западних финансијских и других центара произвела је структурне потресе и ломове који су ишли на руку продору западног капитала и робе. Злоупотреби је било много, а главне су у томе што су игнорисани неистомишљеници, створена је револуционарна атмосфера, одсуство правог плурализма, медијска хистерија, пропадање средње класе, диригован и марионетизован цивилни сектор, итд. Због свега овога ствара се утисак масовне конфузије, осећаја сопствене некомпетентности, дезоријентације и комплекса ниже вредности што је вешто исфабриковано и коришћено за форсирање либералних реформи, приватизације и сличних често деструктивних политичко-економских последица што није била воља народа, али је системски стваран утисак да алтернативе нема. Јаз између прописаног и стварног обесхрабрује грађане – доноси разочарење и пасивизацију.

Јавне расправе: Важно и занимљиво питање савремене демократије су јавне расправе, које би требало да унесу легитимитет у политички систем, да повећају квалитет закона и других норми, да снажније укључе цивилно друштво, изложе руководство аргументованој критици, допринесу партиципацији, итд. Ипак често се теоретски императив сведе у пракси на празну љуштuru, на минималистичку и бесмислену форму без квалитета и оперативне суштине. Слично је и са тендерима за јавне набавке, који нису спречили арбитрарно одлучивање руководиоца. Јавне расправе би требало да буду благовремено покренуте, медијски солидно пропраћене, снабдевене потребном документацијом за заинтересоване, гостопримљиве према недржавним учесницима, опрезне према експонентима моћних корпорација и других центара моћи, динамичне са реалним суочавањем предлагача, критичара, заинтересованих, са суочавањем аргумената, предлагањем алтернатива, итд. На жалост, изгледа да још увек владајућој већини одговара да закони пролазе „на мала врата“ или са превише лично-партијских сукоба и пребацивања која често нису тематска. Грађани и удружења нису упознати довољно са својим правима по питању учешћа у јавним расправама. Непознавање својих права је најбољи пут у инфериорност. Владајућа структура нема разлога да се прибојава јавних расправа, јер оне не могу никако да зауставе доношење закона нити одузимају овлашћења, ингеренције влади, већ се ради о моралном и стручном надметању ради јавног добра, а које не угрожава системске привилегије бирократије. Професор Зоран Стојиљковић указује да „процес доношења закона карактерише лоша пракса неоглашавања или тек формалног оглашавања јавних расправа“³, а „велики број закона се усваја по хитном поступку“. Питање је колико праве квалитетне расправе има и у Скупштини, колико су посланици власти спремни и квалификовани да одбране предлоге и да ли опозиција прати наметнуту динамику и тематику рада или има своје омиљене теме које скоро никад не дођу на ред? Регресивна анализа (и то нимало лака) би нам помогла да откријемо где је прави извор предлога нових закона. Ако Скупштина подсећа понекад на канцеларију „за ударање печата на одлуке владе (Васовић, 2007:96)⁴“ да ли је и влада прави предлагач свих прописа или

³ Зоран Стојиљковић, Подруштвљавање представничке демократије или зашто је деветка уствари мршава шестица, Друштвени конфликти и промене, ФПН, Београд, 2016. год.

⁴ Зоран Стојиљковић, Подруштвљавање представничке демократије или зашто је деветка уствари мршава шестица, Друштвени конфликти и промене, ФПН, Београд, 2016. год.

они потичу из привредних, финансијских, трговачких, иностраних кругова и центара моћи, а влада је место где се сабирају, артикулишу, систематизују и постепено прослеђују даље. Наравно, на ово питање није лако одговорити, али у последње време се говори о куповини закона, итд; закон о раду је по својим особинама изузетно наклоњен послодавцима и изразито умањује права радника, што је изазвало врло жестоку реакцију српских синдиката за које су многи већ мислили да су изумрли као диносауруси. Посебан је проблем што није јасно утврђено колики је удео политичког, субјективног, а који стручног, објективног у предлозима нових закона – општа је замерка нашем систему да се политичари мешају и у питања привредна, пољопривредна, енергетска, трговачка, одбрамбена итд где би струка требала да има јачи утицај.

Четврта грана власти (у настајању): Својеврсно освежење јавне управе и теорије поделе власти је еманципација такозване четврте гране власти, додуше још увек у процесу настајања. Њу представљају независни државни (јавни) органи. Са шумпетаријанске позиције оспорава им се демократски легитимитет због танког и несигурног овлашћења од суверена (грађанства) кроз изборне процедуре за обављање послова од јавног значаја⁵. Са медисоновске позиције контролисане демократије кроз фрагментацију и ограничавање четврта грана је легитимна јер спречава злоупотребе политичке моћи⁶. Први приговор не стоји јер у демократији нису сви органи демократски изабрани, чак су они у великој мањини - али је демократски врховни законодавни орган Скупштина (и председник) а они (пре)уређују, реформишу и осмишљавају цео систем и рад свих органа. Осим тога управо је смисао у томе да се спречи самовоља и незаконитост оних који су демократски изабрани, јер изборни легитимитет не значи право на кршење закона, повреду процедура, понижавање мањина, присвајање јавних средстава, итд. Оне који су демократски изабрани треба стално надzirати и подсећати на бројна нормативна и институционална ограничења која имају, на њихове обавезе, на обзир политичке културе и цивилизованог опхођења према опозицији и према сваком грађанину, итд. Психологија човека је на жалост таква, да он користи све погодности и привилегије свог положаја прибављајући себи разне врсте користи, погодности и прихода и у томе само мали број има довољно јако морално само-ограничење и само-контролу савести, па су стога потребне спољне интервенције и установе како би се све држало у оквиру предвиђеног поретка. Потребно је пратити одлуке, акте, потезе извршне и управне власти и одмах реаговати када дође до повреде закона, процедуре, владавине права, итд. Поставља се питање како реаговати, ако имамо у виду да независни државни органи немају овлашћења принуде, већ доносе углавном препоруке солидне моралне кредибилности. Често је важно јасно маркирати спорну одлуку, акт, потез и именовати лице, субјект – а затим је могуће упутити дискретну опомену учиниоцу или ако то није довољно онда и читавој установи подсећајући их на законске и друге оквире и правилнике за рад и замолити да се тога и придржавају. Могуће су разне оштре и грубе реакције од стране оних који су навикли да им изборни легитимитет и висока хијерархијска позиција дозвољавају арбитарно тумачење и спровођење норми. Наравно, потребна је и економка независност и одређен број кадрова како би се независни орган могао упустити у одбрану јавног интереса а да за то не претрпи оштре санкције

---

⁵ Исто;

⁶ Исто;

извршне власти. Пожељно је да ови функционери буду нестраначке личности и да буду идеолошки неутрални. Треба обратити пажњу и на то ко бира независна тела, именује руководиоце, јер од тога зависи доста слобода и профил њиховог рада. Четврта грана треба да буде заштита грађанима, привреди, организацијама, породицама итд, од исхитрених и непромишљених потеза извршне власти и тиме стуб правне државе и владавине права; посебно је важно заштитити људска права и демократски поредак, транспарентност и одговорност, и спречити злоупотребе на пољу тржишта и финансија⁷. Уз сарадњу са другим установама може постићи боље резултате и допринети консолидацији демократије, која превише дуго траје и стално нам измиче на неколико корака, јер она заправо и није (како се то понекад погрешно мисли) питање усвајања одређеног сета закона нити фанатично бављење једним политичким проблемом који нам изгледа као кључна препрека на путу развоја и напретка – пре ће бити да се ради о томе да сви макро и микро актери прихвате одређена правила као добра и корисна за све, да се изгради солидна политичка култура, поштују процедуре и да постоји осећање моралне одговорности за пропусте или прекорачење овлашћења, такође битан је и систем вредности у коме би се цениле грађанске врлине, радни учинак и начин на који се стекао иметак а не само количина материјалних добара.

Динамика и посебност: Можемо се питати с обзиром на постепено настајање 4. гране власти и маргинализацију и инструментализацију законодавне власти од стране извршне и слаб кредибилитет и ауторитет судства у многим државама (али не свим) да ли смо сведоци једног великог глобалног историјског процеса у коме одређене гране власти (традиционалне) слабе и повлаче се, али зато настају нове гране више као спонтани производ системских реформи и изражених захтева? Ако је то одлика савремених динамичних друштава брзог технолошког развоја и социјалних промена (које нису увек тако позитивне као технолошке) онда би требало да будемо врло опрезни у анализама и препорукама и да помно пратимо друштвено-политичке промене, јер различите државе поседују различите политичке културе и привредно-политичке системе уз бројне друге специфичности и правце развоја - што захтева посебан приступ свакој држави и пажљиву примену реформских мера. Модел који у једној држави даје одличне резултате може бити штетан и контрапродуктиван у другој – јело које једном човеку прија код другог може изазвати бурну алергијску реакцију.

Заробљени посланици: Шта грађани могу да ураде у оваквој ситуацији? Долазимо да још једног проблема у процесу претакања воље народа у државну политку. Посредни, средњи (критични) елемент су народни представници, посланици са својим мандатима који би требало (теоретски) да спроводе вољу народа, тојест да општу вољу савесно и одговорно претакају у државну политику, али у пракси посланици немају скоро никакву могућност да то ураде, јер зависе од својих странака. Посланик најчешће и не зна шта бирачи на његовој изборној јединици мисле и желе, нити се труди да сазна нити то може лако заступати, јер посланик зависи од страначке политике и одлука које доноси руководство странке а преноси шеф посланичке групе. Руководство странке након конституисања државних органа обично потпуно занемарује вољу

---

⁷ Зоран Стојиљковић, Подруштвљавање представничке демократије или зашто је деветка уствари мршава шестица, Друштвени конфликти и промене, ФПН, Београд, 2016. год.

грађана и доноси одлуке према сугестијама, инструкцијама и налозима који долазе из разних утицајних кругова у земљи и иностранству. Тако да скупштина постаје отуђен центар моћи на који грађани више не могу да утичу, осим кроз грађанске иницијативе и петиције и прикупљање врло великог броја потписа што опет није обавезујуће за посланике.

Предизборни програм и постизборна пракса: Посебан проблем је што странке и политичари често не поштују и не спроводе своја предизборна обећања и важне тачке из кампање. Тиме се грубо и суштински нарушава сувереност грађана и принцип да се воља народа претаче у представничке мандате а ови у државну политику. Шта могу да ураде обманути грађани када виде да политичари за које су гласали повлаче потезе супротне од оних који су били најављени у предизборној кампањи? Могући су многи грађански протести, али већ је наведено раније колико је то тешко без озбиљних финансија. основни проблем је што представничко тело често није продужена рука грађана и тело које кристализује и политички артикулише општу вољу, већ место где се у атмосфери велике страначке дисциплине и честе незаинтересованости посланика, доносе одлуке по директивама и налозима страначког руководства, које преноси шеф посланичке групе (тојест партијски бич, како се називају у Енглеској). Страначко руководство се у пракси често не обазире на вољу грађана, већ одлуке доноси на основу свог интереса и интереса моћних група које врше притиске, лобирају и плаћају да се доносе јавни акти по њиховом интересу. Овим је представничка демократија озбиљно нарушена, пољуљана и чак обесмишљена.

Листа или личност: Ово је последица изборних листа које су страначки профилисане (са носиоцем) и где нема скоро никаквог односа бирача са својим представником у скупштини. Странке утврђују редослед, ранг листе које су попуњавају до границе броја освојених гласова. Једна поправка система би била да се грађани на изборним јединицама опредељују за једног кандидата између више понуђених и тиме би бирач могао да изабере личност коју сматра одговорном, савесном и добрим представником своје (локалне) заједнице. Проблем је што сваки посланик осим интереса изборне јединице мора да брани и државни, национални интерес, да прати и разуме дешавања у другим изборним јединицама јер доноси одлуке (законе итд) који се тичу свих грађана и целе државе. Посланик има дакле врло сложен задатак и он мора имати разне способности да би свој посао могао квалитетно урадити на више поменутих нивоа. Проблем је што већина посланика нема све потребне врлине и способности (нити амбицију да се усавшава у позиву који многим није примарни). Закључак је јасан: посланик (у оваквом и сличним системима) припада одређеној странци, јер сам без странке практично не може извести озбиљну предизборну кампању на својој изборној јединици, али страначка припадност обавезује на оданост и дисциплину и у многоме ограничава и форматира аутономију политичког деловања.

Куповина посланика: Следећи проблем личне везаности посланика и изборне јединице је у могућем суштинском одступању (самосталног) посланика од своје предизборне платформе и промена идеолошко-програмске основе деловања; тојест промена странке и политичких вредности. Треба, уз све наведено, и спречити трговину посланицима и ситуацију да финансијски моћници подмићивањем и корупцијом врше реструктурирање скупштине и поларизацију не према израженој вољи бирача већ према интересима крупног капитала који влада из сенке. Треба наравно спречити такозвану куповину посланика и/или одборника, како бисмо се могли основано

надати да ће се воља народа преточити у државну/локалну политику. Овај и други наведени политички проблеми нам указују да је потребан друштвени мониторинг, брза реакција на слепа црева система, васпитање грађанских и људских врлина (кроз школство, јавна гласила, итд), уважавање и консултовање струке политикологије у фази дијагнозе и терапије политичких проблема и знатно веће поверење у избор (вољу) народа као чињеницу коју треба уважити, а не волунтаристички преобликовати је.

Кројење изборних листа: на карти није увек добронамерно, с обзиром да странка која контролише извршну власт може, на основу резултата претходних избора и актуелних истраживања јавног мњења, искројити изборне јединице на различите начине тако да један исти број гласова даје различите резултате! Ово је феномен који грубо и озбиљно нарушава принципе демократије. Ради се о томе да географска област која је склона, на пример, владајућој странци може бити једна изборна јединица или две (или често међурешење), а то значи да исти број грађана може добити једног или два представника у скупштини у зависности од (само)воље владајуће гарнитуре: Истовремено, опозициона територија може бити лишена очекиваног броја мандата прекрајањем изборних јединица.

Посебно је занимљив изборни систем САД преко изборних јединица и електора. Тако да је на председничким изборима 2000. године кандидат Републиканске партије Џорџ В. Буш освојио 47,9% (50.456.002) гласова, а кандидат демократа Ал Гор 48,4% (50.999.897) гласова – око пола милиона више⁸. Логичан закључак за већину људи је да је Ал Гор победио, али у пракси није тако, због електорског система гласања Џорџ Буш је освојио 271 електорски глас, а Ал Гор само 266; трећепласирани кандидат Ралф Нејдер са скоро три милиона гласова (2.882.955) није добио ниједан електорски глас! – тако је Буш са дефицитом од пола милиона гласова победио; ово није први, већ четврти случај да у САД победи кандидат са мање гласова⁹.

Електори и случај Флориде: Електорски систем у САД је везан за савезне државе и подразумева да грађани бирају електора (делегата) који гласају за председника – дакле ово је посредна, индиректна посредничка демократија која не даје увек идеално правичне резултате. Изабрани електор даје глас занемарујући пораженог противкандидата чиме велики број гласова не стиже до циља, тојест не улази у коначан збир, јер победник носи све и игнорише гласаче пораженог. Свака држава има најмање три електора, а овим системом су позитивно дискриминисане мале (а негативно велике) државе; тако да један глас у Вермонту или Вајомингу вреди као 3 или 4 гласа у Тексасу или Калифорнији¹⁰. Одређено је укупно 538 електора. Додатни проблем је што електори у неким државама нису обавезни да гласају по вољи народа, већ могу да се за неколико месеци предомисле и дају свој глас председничком кандидату по својој

---

⁸ https://sr.wikipedia.org/sr/Председнички_избори_у_САД_2000. (доступно; 17.5.2016.)

⁹ Исто;

¹⁰ <http://rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/1206076/kako-amerika-bira-predsednika.html> (доступно: 17.5.2016.)

(само)вољи – на тај начин се политичка елита (или олигархија?) штити од непредвиђених осцилација у изборном расположењу бирача¹¹.

Изгледа чудно, али у огромној Америци веома мали број бирача (неколико хиљада) може одлучити исход избора, јер многе државе имају своје дуготрајне и стабилне преференције (углавном се зна како ће се одредити) док се неизвесна политичка борба води обично у само 4 или 5 држава: Флорида, Охајо, Вирџинија, Мисури, итд, а да ситуација буде још драматичнија и тесна победа односи све електорске гласове у тој држави и може лако одредити победника. На поменутих изборима 2000. године спорно је било око 40.000 гласова чије пребројавање је трајало много дуже (око три недеље) него 100 милиона других неспорних гласова! У игру су се умешали прво Врховни суд Флориде а затим и Врховни суд САД у Вашингтону и тако је полако демократска моћ избора председника прешла из руку народа у администрацију. Победник у Флориди добија 25 великих електорских гласова и тиме побеђује, а баш је резултат у Флориди био практично изједначен са разликом од само неколико стотина гласова¹² (тачније за 537)! Сами Американци су врло критични и саркастични према оваквом изборном систему који по многима не претвара праведно вољу народа (или бар већине грађана) у државну политику. Може се рећи да је демократија прихватљива све док олигархија није угрожена избором народа, а ако до тога дође онда систем треба мало наштимовати и „поправити“ тако да се политички процес врати у уходана корита моћи. Још прецизније, шта се заправо догодило на Флориди? Државни секретар Флориде Кетрин Херис из Републиканске странке је у ситуацији када је њен колега Џорџ Буш водио са само 537 гласова одлучила да одбаци 10.000 гласачких листића и не преброји их јер су каснили 2 сата у изборну комисију, а то су управо гласови из рејона где демократе имају боље резултате. Тако да један мали технички детаљ може пресудити изборе за председника Америке. Вероватно да би у тим гласовима већина била за Ал Гора, али ипак секретаријат републикански је нашао формално-техничко оправдање за своју одлуку¹³. Расправе иду и даље па се разматра од 9 судија Врховног суда САД колико их је наклоњено републиканцима, а колико демократама с обзиром на то који председник (из које партије) их је поставио. Наравно судије морају судити праведно, а не по политичким афинитетима, јер иначе владавина права и цео систем се доводе у питање – овај случај је открио Американцима и истраживачима из целог света неке скривене и не баш демократске детаље америчког политичког система. Дуготрајно бројање врло мало гласова је додатно иритирало Американце, слабило берзу на Вол стриту и изазивало додатне сумње. Рекло би се да САД има добро скривене и камуфлиране енклаве ауторитарности које су се изненада показале. Дошло је до судара техничких, правних и политичких норми различитих нивоа што није уобичајена ситуација која се рутински решава. Клупко је врло замршено. Питање је постоји ли нека државна инстанца у САД довољно угледна а да није политички обојена која би могла непристрасно и правично решити овај спор? Врховни суд је на крају донео одлуку у корист Буша, а остаје нам право да даље анализирамо какве последице ово има по Америку, свет и демократију. Остаје методолошко правило у политици и политикологији да анализа случаја и биографска

¹¹ <http://blic.rs/vesti/svet/kako-je-izabran-obama-sta-su-elektorski-glasovi-izborni-koledz-sving-drzave/7n5ys3j> (доступно: 17.5.2016.)

¹² http://vreme.co.rs/arhiva_html/519/26.html (доступно: 17.5.2016.)

¹³ http://vreme.co.rs/arhiva_html/517/27.html (доступно: 17.5.2016.)

метода могу често нам више рећи о природи једног политичког система од правних норми, страначких програма, реторичких фраза, итд.

Додатни кандидат: На изглед наивна, али врло лукава и софистицирана политичка стратегија је расипање гласова. Најбоље што можете да урадите за себе и најгоре по противника (нарочито у већинском систему) је да избаците у кампању кандидата ставова сличних супарнику. Како нови кандидат прикупља себи подршку, симпатије и гласове он истовремено одузима одређен број гласова вашем супарнику, што може бити довољно да одлучи изборе када су опоненти изједначени и када мали број гласова може донети превагу. Ово се у пракси догодило у САД неколико пута: 1992. је конзервативни председнички кандидат Рос Перо „покупио“ гласове републиканаца и омогућио победу Билу Клинтону, док је 8 година касније Ралф Нејдер помогао Џорџу Бушу Јуниору да победи¹⁴. Питање је колико је ова метода, тојест манипулација етичка и легитимна? Кандидат који нема реалне шансе да победи (а можда то и не жели) правовременим појављивањем на политичкој сцени и одређеном реториком може изазвати пометњу, збунити бираче и изазвати нову препраспodelу гласова на изборима – испоставља се да су у политици два слична кандидата доста слабија од једног! Поново је наступила нежељена ситуација да је мањина надмудрила већину и да извршну власт формирају они који немају подршку већине за своје политичке идеје, а то значи да се воља грађана неће претворити у државну политику.

Губитници у власти (добит за државу)? Једно од најважнијих питања за политичке науке али и за политику као практичну делатност је: какав треба да буде однос победника на изборима према политичким губитницима? Већина људи би без размишљања одговорила: ко је победио треба да формира владу, а опозиција нека критикује власт. Ово звучи веома логично, али да ли је то заиста најбоље решење за државу и победнике на изборима? Могу ли и поражене снаге бити од користи за државу? Итекако да могу. Обично нема ниједне странке која има све секторе деловања покривена са врхунским стручњацима, већ су у неким пољима јачи а у другим слабији, стога би им помоћ најквалитетнијих кадрова опозиције добродошла. Јавни је интерес да на највише државне функције дођу најспособнији и најквалификованији а не само политички подобни, функционери чији је главни адут припадност владајућој странци. Проблем је у томе што је „јавни интерес“ углавном више декларативна, маркетиншка парола него принцип практичне политике. Делимично учешће у власти политички поражених снага може смањити политичке тензије и сукобе и свести их на прихватљиву меру. Такође, тиме се и не мала одговорност за добробит државе и свих грађана распоређује равномерније на шири фронт. Све странке у свом деловању имају акценат на одређеним питањима које сматрају крунским, најважнијим и при томе нуде одређен модел за уређење те важне области. Догађа се да две или више странака сматрају исту област најважнијом (на пример: фискална политика или извоз или спољни дуг, итд) и да при томе нуде различита или супротна решења – оваква ситуација може довести до политичке затегнутости и конфротација, јер се тешко може очекивати да неко одступи од саме суштине своје политичке платформе, јер би тиме нарушио свој политички идентитет. Али често није тако и има доста простора за дијалог и компромис. Са друге стране учешће губитника у власти је и морална

---

¹⁴http://playradio.rs/info/izbori2012/izborni_zakonodavstvo.php?yyyy=2012&mm=03&dd=11&nav_id=589807&version=print (доступно: 04.05.2016.)

обавеза према бирачима који су гласали за странку која иако није освојила прво место на изборима ипак може имати 5 или 10 или 15 % бирача, а то могу бити милиони или десетине милиона грађана, који су изразили подршку одређеним политичким идејама – ово свакако није за одбацивање нити за игнорисање, већ за поштовање, стога и однос према онима који нису победници на изборима (али су прешли одређени правни и морални цензус) треба бити са пуно поштовања и разумевања због великог броја грађана који стоје иза њих – тиме се остварује и врло потребан друштвени дијалог, јер странке често имају одређене друштвене категорије у којима имају посебну подршку (нпр: омладина, пензионери, интелектуалци, радници, сељаци, мањине. итд), стога је дијалог странака на неки начин и друштвени дијалог. Странке такође, не ретко, имају и упоришта у одређеним географским областима и остварују надпросечну подршку у тим регионима, стога монопартијска структура власти може бити лишена равномерне политичке подршке по целој територији државе а и то се компензује делимичним учешћем поражених у власти. Политичка зрелост подразумева и цивилизован и културан однос странака и других политичких актера без обзира на тренутан однос снага, јер се ситуација мења и потребно је грађанима давати стално добре примере понашања. Понекад је довољно и уважити ставове и вредности поражених и тиме показати добру вољу да извршна власт заиста представља интересе свих грађана, а не само оних који су наклоњени владајућој партији и да не постоји грубост и осиноност већине према мањини.

Сусрети лидера: Следећа тема, сродна претходној, је пожељност повремених сусрета лидера парламентарних (и других релевантних) политичких странака ради суочавања мишљења, дијалога и анализе неког од главних друштвених, државних пороблема из више углова. Ово се на жалост ретко остварује. Владајућа странка (или коалиција) се ретко или никако зауставља да преиспита свој учинак, да ажурира свој програм, осмотри позитивне и негативне резултате своје владавине и сл., а управо то је потребно. Уколико владајућа странка нема довољно храбрости да то учини сама, треба дозволити опозицији, да у једном цивилизованом и пристојном формату, то уради. Конструктивна критика је врло корисна како за државну администрацију (макар онај део који није само пуки извршитељ) тако и за владајућу опцију. Понекад једна добра идеја може да покрене процес који је дуго времена био у стагнацији. Такође, опозиција може имати важне статистичке и друге податке који могу бити од користи, опозиција може у одређеним сегментима имати и јаке научне и универзитетске кадрове чији допринос разумевању проблема и изналажењу решења или спровођењу решења може бити драгоцен. Сусрет лидера странака позиције и опозиције шаље и врло лепу поруку јавности да друштво није дубоко подељено и да се постојећи проблеми могу решити и да постоји добра воља за тако нешто. Најважније од свега је ипак сама суштина: један горући државни проблем (нпр: незапосленост, криминал, наркоманија, итд) се при мудро организованом дијалогу може боље разумети и ублажити. Не ретко опозиција прижељкује неуспех владајуће странке, како би се тиме отворио простор за промену на власти, али овакво расположење (злурадост) може прећи у патолошку фазу по принципу: што горе стање у држави – то боље за нас и пре ћемо доћи на власт на таласу општег незадовољства. Ни ово није редак случај, али је сигурно неетичан и штетан.

Утицај изборног система - Већински систем или сразмерни: Једно од најважнијих питања изборног и политичког поретка и процеса је одабир изборног система. Питање наизглед техничке природе, али ипак носи озбиљне политичке последице. Зрелије, англо-саксонске демократије су одабрале већински систем, док су се многе државе изражених територијалних, етничких и политичких хетерогености определиле за сразмерни систем. Сразмерни систем је на први поглед правичнији, природнији и функционалнији, јер боље пресликава (трансформише) друштвену структуру у састав скупштине, што и јесте једна суштина представничког система. Ипак државно-политички систем као врло сложен, динамичан и осетљив има разне захтеве које треба испунити да би се одржао, а један од основних је стабилност и оперативност највиших државних органа. Да би се то остварило извршној власти је потребно на период од неколико година (обично 4), јасна подршка парламентарне већине (и повремено кориговање курса владе), а управо је то један од највећих проблема сразмерног система. Једна је ствар изабрати скупштину која ће лепо да осликава друштвену структуру по групама (етничким, географским, старосним, класним, интересним, итд), а нешто сасвим друго тако добијен посланички састав учинити продуктивним и реално способним да доноси најважније одлуке за државу.

Кроз историју се догађало, не мали број пута, да дође до блокаде законодавног тела у (на пример) врло важном историјском, безбедносном или кризном тренутку, чиме се велики део политичког система паралише и долази до озбиљне (ненадокнадиве) штете. При сразмерном систему у скупштини обично постоји не мали број посланичких (страначких) група, клубова који на почетку преговарају око састава нове владе (у неким државама је договор додатно отежан, олакшан или онемогућен страначком припадношћу председника државе) – овај примарни процес може трајати врло дуго при чему држава остаје без пуноправне извршне власти неко време. Ако дође до договора скупштинских актера и формирања већине за изгласавање нове извршне власти (кабинета) ипак коалиција често није стабилна већ зависи од мноштва политичких и неполитичких фактора и утицаја, а то ствара опредељену нестабилност. Стабилност и ефикасност су обрнуто сразмерни броју странака (изборних листа) које чине парламентарну, владајућу већину. Спорови, личне размирице, програмска размимоилажења, неподударање интереса, различите спољнополитичке оријентације и везе, различите реакције на нове догађаје, и много тога другог могу довести до озбиљнијих или безазленијих трвења и противречности у владајућој коалицији, а то се све одражава снажно на извршну власт и цео државно-политички систем. Државе које су овакву ситуацију доживеле више пута у историји су се решиле на постепено напуштање сразмерног изборног система упркос његовим бројим квалитетима и компаративним предностима. Сразмерни систем захтева одређену политичку зрелост грађана, ниво политичке културе, тактичност, итд.

Већински систем је на први поглед неправеднији и суровији, јер у једној изборној јединици победник носи све, тојест кандидат са највише освојених гласова узима мандат, а другопласирани и следећи за њим остају без мандата. Уколико постоји велики број изборних јединица и странака ипак на крају може доћи до шаролике слике разних победника на разним изборним јединицама и до нове шароликости и нестабилности скупштине. Стога има оних који се опредељују за већински систем на нивоу целе државе, што значи да првопласирана странка осваја

сигурну већину мандата што јој омогућава спокојно образовање извршне власти. Такав је случај са САД и Великом Британијом. Овакав изборни систем приморава све политичке актере на удруживање у мега коалиције и блокове, јер само најкрупнији савез са највећом подршком грађана се може надати освајању највећег броја гласова на изборима и тиме задобијању скупштинске већине за формирање власти. Ово има своје добре и неповољне последице. Мањине су дискриминисане, мале странке немају шансе, али су крупни политички актери приморани на сарадњу и договор око заједничког наступа у великом изборном блоку, а то повлачи компромисе и одређен реализам и прагматизам. Унутар победничке коалиције или странке постоје фракције и подгрупе које ипак остају у орбити унутрашњег руководства, јер су свесни да сами немају шансе на изборима, што ствара снажну хомогеност и кохезију. Различите политичке организације и интересне групације су принуђене на разговор, усаглашавање ставова и изналажење заједничке платформе, чиме се превазилази фрагментираност политичког система. Долази до поларизације и образовања два велика разнородна пола која конкуришу за освајање врховне политичке власти.

Проблем претакања воље грађана, путем представничког система у државну политику се, дакле, не завршава образовањем скупштине чија структура мандата осликава друштвену структуру, јер је то само механички процес који може дати коректне и популарне, али површне резултате. То још није функционална и мудра законодавна власт, јер идејно-политичка опна која повеже одређене странке у већину може бити: порозна (слаба) или чисто интересна (у интересу доласка странке на власт, а не у интересу грађана) или настала под притисцима (спољних сила или унутрашње олигархије) или непринципијелна (идеолошких и програмских противника) или краткорочна или негативно-прагматична (уперена примарно против једне политичке снаге), итд. образовање парламентарне већине је критична тачка процеса и ту се изборна воља може фалсификовати, преиначити дубинским престојавањем уз плитку илузију демократије на површини система.

Овај проблем је препознат и избегнут у (апсолутно) већинском систему где се већ утврђивањем изборне листе са највише гласова зна ко има и (убедљиву и сигурну) већину у представничком телу за образовање извршне власти. Проблем није трајно решен већ је умерен на други део политичког система и у друго време (пре избора) где се врше озбиљна прерачунавања и процене снаге, усклађивање интереса, упоређивања програма и планова и крајње трезвена, озбиљна и принудна повезивања и удруживања странака, покрета, синдиката, асоцијација, итд у савезе, а савеза у блокове, знајући да ће највероватније најбронији и најмоћнији узети сву власт, а недовољно интегрисани и агилни немају шансе. Изгледа да већински систем осим поменутих квалитета (због којих су га изабрале зреле демократије) одговара и подељеним, конфликтним, нестабилним и друштвима оптерећеним сепаратизмом и анти-системским организацијама, јер принуђава политичке, друштвене, привредне, медијске и друге актере на разговор, компромис и договор – а они који ове грађанске врлине немају практично су сами себе осудили на пораз.

Два дома: Следеће важно питање при разматрању претакања воље народа (кроз представничке мандате) у државну политику је устројство народног представништва. Федерације и државе велике површине и великог броја становника (са посебностима у регионима) се често

одлучују на дводомни парламент. Горњи често представља регионе (федералне јединице) а доњи равномерно све грађане. Региони могу бити врло несразмерних површина и привредне развијености. На пример у Бразилу највећа држава Сао Паоло има око 20 милиона становника, а најмање Тересина и Натал око милион¹⁵; велика је расна шароликост и мешање раса уз један од највећих нивоа економске неједнакости - у таквој ситуацији (и сличним) како доћи уопште до јасно изражене народне воље и како је преточити у државну политику? Већина држава покушава да уравнотежи разноврсне и противречне захтеве из делова свог становништва клацкалицом моћи и утицаја између два дома, како би се разне друштвене формације што боље артикулисале и дошло евентуално до компромиса или равнотеже снага. Колико је то добро за спознавање народне воље и претварања у државну политику? Живимо у време високе друштвене динамике и конститутивна системска решења не могу да прате ритам ових промена, нити треба јер њихов циљ је да унесу стабилност, поузданост и ефикасност у државу. Структура друштва по линијама: стари-млади, село-град и друге су веома важне и треба да буду што боље и тачније заступљене кроз представнички систем, што ипак није лако, а пошто увођење трећег дома није реално, остаје могућност благе и постепене реформе представничког система како би мандати што верније представљали заиста структуру друштва. Могуће је и јачање установа непосредне демократије и других механизма осавремењавања и унапређења класичних институција.

Лаж понављањем не може постати истина, али може постати јавно мњење: ... или нешто још суптилније: може постати оно што ми мислимо да је јавно мњење. Путем медија и финансија многи успевају да усмеравају политичке токове на неко време. Моћ медија константно расте иако не линеарно и не механички јер долази до великих промена у овој сфери. Алтернативни медији могу брзо постати „мејнстрим“ док неки и желе да остану у позицији допунског гласила. Чини се да уредници великих медија све више усавршавају своје вештине и занат, а све мање имају етичке обзире који као да их спутавају. На жалост, медијска олигархија је сурова. Жртве медијских хајки често немају прилику за деманти. На жалост нема ни озбиљних анализа рада медија где би се упоредило колико простора (времена) дају одређеним политичарима, странкама, удружењима цивилног друштва итд и колико су често прилози у позитивном или негативном тону да би се утврдила наклоњеност, субјективност. Неки медији у Србији заиста раде као модификована страначка гласила са јасно израженим симпатијама или пак омиљеним метама за критику.

Постоји ли општа воља – Жан Жак Русо: Русо је сувереност одредио као спровођење опште воље¹⁶ и она се не може отуђити нити пренети. Према овом концепту и врховни државни органи треба стално само да буду алат, инструмент опште воље. Како открити општу вољу ако власти често имају дубоко потцењивачки однос према становништву дозвољавајући само заокруживање понуђених одговора на већ осмишљена питања? Да ли се најважнији проблеми и бриге народа често вешто заобилазе? Колико се путем масовних медија врши контрола пажње и преусмерава на унапред припремљена питања (и одговоре)? Русо упозорава да је пасивна

---

¹⁵ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Brazil> (доступно 8.5.2016.)

¹⁶ Иван Миленковић, Општа воља као теоријско-политичка фикција: Русо и појам суверености, Зборник: Жан-Жак Русо: 300 година од рођења, стр 136.

република само држава (власт бирократије и олигархије), а да је тек као активна суверен¹⁷ (општа воља доминира). Важно је да активизам не добије деструктивне и конфликтне размере. Како обезбедити да политички систем не застрани у једну од две негативне крајности: пасивности и рушилаштва, већ да буде у златној средини активног, продуктивног суверенизма? Проблем је што државној бирократији и врховним политичким телима, на жалост, често одговара пасивно стање јер тада могу да несметано спроводе своју (само)вољу заоденуту у демократско излизано рухо. Опозиција, пак, незадовољна својим положајем и ускраћеношћу за бројне ресурсе и привилегије, може пак преко сваке мере и јавне користи таласати и узбуркавати јавни живот полуистинама, исфабрикованим аферама, провокацијама, итд, што опет угрожава поредак и води у другу крајност. Уколико постоји неписани уговор грађана и власти која би била трећа (непристрасна, моћна и мудра) страна која би контролисала правилно и дословно испуњавање уговора? Нису ли то законодавна и судска власт и колико су оне заправо отуђене или квази-независне?

Посебан проблем је утврђивање тачно јавног мњења (опште воље?) и његово евентуално фалсификовање, прекрајање (истраживања јавног мњења?). Затим када се оно некако утврди, шта је из тог спектра релевантно и приоритет за државну власт? Избори су довољни за легалитет али не и за легитимитет власти. Уколико чак и постоји општа воља, ипак она мора бити обазрива и праведна према мањинама и сваком појединцу. Закони се доносе тако да важе за све подједнако, а та прописана норма треба да одговара што већем броју грађана. Није добар закон ако се и примењује једнако на све уколико је он у интересу једне групе или класе а неповољан је за одређене групе или класе или за већину.

Посебан проблем је опструкција скупштине од стране владе, тиме што се закони не спроводе или се не донесу подзаконска (неопходна) акта, итд. Велики број људи може бити задовољан ако се донесе закон који је по вољи већине сматрајући да је тиме одређен друштвени или политички проблем решен, али пракса показује другачије, јер од добре воље, ефикасности и благовремености извршне и судске власти много тога зависи. Други проблем је хиперпродукција закона и прописа, који су често обимни и једнолични што код већине грађана ствара одбојност и обесхрабрује праћење законодавног процеса.

Могли бисмо целу расправу додатно закомпликовати увођењем (једног од основних) појма суверености: може ли се сувереност пренети другоме, може ли се она позајмити, итд? Шта ако су у политичкој понуди странке од којих ниједна својим програмом не одговара већини грађана и народној вољи? Како народ у таквој ситуацији може испољити и заштитити сувереност? Да ли су потребни контролни избори годину или две после класичних избора (макар само консултативни) на којима би се грађани питали: да ли сматрате да владајућа већина ради у вашем интересу, по вашој вољи и по свом изборном програму? Често би одговор био негативан. Да ли је амерички систем суштински демократија ако грађани једном у 4 године могу да изаберу демократе или републиканце, а често међу њима нема битних разлика?

---

¹⁷ Иван Миленковић, Општа воља као теоријско-политичка фикција: Русо и појам суверености, Зборник: Жан-Жак Русо: 300 година од рођења, стр 137.

Вредносна и формална класификација политичких система: Једно од најважнијих и најатрактивнијих питања политикологије (теорије), праксе владавине и деловања медија је класификација политичких система (савремених). Ово је и поље бројних перфидних злоупотреба. Већ на основу репутације онога ко врши класификацију унапред се могу предвидети резултати „анализе“. Формално гледано, државе најдуготрајније (процедуралне) демократије и парламентаризма су решиле да задрже монархију: Белгија, Данска, Холандија, Норвешка, Шпанија, Шведска и Уједињено краљевство (Велика Британија); док се високим идеалом републике диче државе доста скромније представничке, али врло дуге монархистичке традиције што је својеврсни парадокс. Често системи изражене диктатуре и чак тоталитарни представљају сами себе као врло демократске. Посебан је проблем што су многе агенције за истраживање јавног мњења у великој мери злоупотребљене и користе се као инструменти великих политика ради квази-потврде полу-идеолошких премиса. Трећи узастопни мандат Лукашенка у Белорусији неки аналитичари сматрају знаком диктатуре, док им трећи узастопни мандат Ангеле Меркел на позицији канцелара Немачке (нимало) не смета. Када говоримо о вредностима, тада и несвесно уносимо у причу своју личну етику, свој лични морални систем који је опет повезан снажно са друштвом у коме живимо – због тога су вредносне оцене увек проблематичне, а неретко повезане са личним интересом процењивача, неразумевањем другачијег и покушаја принудног свођења разнородних система на сопствене аршине који се проглашавају универзалним (?!). Одређене предрасуде о неким државама и народима су постале део општих схватања и тешко се мењају, а посебно ако се подгревају полуистинама; негативни стереотипи су често вишегенерацијски и корисни по режим као чиниоц оправдања свог неуспеха, унутрашње кохезије, релативизовања достигнутог, итд. Снажна личност на врху политичког система често замагли и прилагоди себи формални институционални аранжман, тако да пракса одудара од званичног концепта. Тако су, на пример, лидери и државе у ЕУ који су показали висок степен самосталности и критике централе у Бриселу од разних евро-центричних политичко-медијских групација били оцењени као непоуздани, сумњиве демократичности, нестабилни, делимично репресивни. Занимљив је швајцарски политички систем који се одупире класичним класификацијама и категоријама вредновања својом оригиналношћу, али га одликује озбиљно поверење у зрелост и проницљивост грађана да ће многе одлуке донети боље од државно-политичке елите и због тога је присутна висока култура непосредне демократије; док политички систем Француске са репутацијом високе и старе народне демократије одликује јак централизам и стално неповерење врха администрације у способност грађана да правилно расуђују о важним политичким темама због чега се и повремено допуштене манифестације непосредне демократије узимају са резервом као факултативне.

Стратешко партнерство: олигархија и медији: Када се говори о реалном степену демократичности једног друштва и при разним анализама сличне врсте често се заобилази питање власничке структуре медија: колико медија има власнике у иностранству, зашто странци желе да поседују нпр дневни лист, ТВ станицу или сл. у Србији или другим државама, да ли грађани могу да утичу на понуду кабловских канала, да ли се медијски радници све више претварају у преводиоце готових (глобалних) медијских програма, колико су новинари ограничени ауто-цензуром (према истраживањима само 5% новинара сматра да у Србији није раширена ауто-

цензура! што је жалосно) и цензуром, колико су уредници медија ограничени смерницама које долазе из поља власничке структуре, итд. Велики број новинара у Србији је спреман чак и да потпуно промени струку, занимање; сигурност посла и плаћања су на врло ниском нивоу; спорна је профитабилност рада медија и у таквој ситуацији зависност од власника и спонзора је врло висока (чега су они свесни). Економској и политичкој олигархији је контрола над уређивачком политиком масовних медија врло важна и остварује се на разне начине. Дошло је до својеврсне поделе медијског колача и парцелисања етра тако да је прилично позната уређивачка политика великих медија, стил рада, ко су им фаворити, а ко омиљене мете, финансијери и пријатељи ван земље, итд. Медијима одговара оваква материјална сигурност, а најмоћнијима предвидивост медијског активизма. Повремено се појављују нови играчи или долази до прекомпоновања односа снага, али неке стратешке позиције се не препуштају лако. Многократно понављање лажи не може од ње створити истину, али може постати део јавног мњења, на одређено време. На жалост, све је више актера који се не брину за реално стање ствари у друштву, већ пре свега за то како ће медији извести о томе. Марк Декан, генерални директор „Рингиер Аксел Спрингер Медиа“ се хвали тиме да су „на позицији водеће дигиталне издавачке компаније у Централној и Источној Европи“¹⁸ – шта нам то говори о суверености држава овог региона и слободи и независности медија?

Демократија и компетентност: Још једно важно питање је где је граница која раздваја опште, политичке проблеме, који треба да се решавају демократским путем, од стручних, научних, техничких који се решавају по принципу образовања, искуства и стручне квалификованости? Пацијента неће оперисати најлепши или најшармантнији становник једног града, већ онај који има медицинско образовање, одговарајућу специјализацију и овлашћење установе за такав захват. Исто тако, многи проблеми заједнице да би се решили захтевају одређену стручност и компетентност и ту није важна демократска подршка те исте заједнице, али где је граница политичког и техничког света? Претерано померање границе у корист инжењерског приступа може довести до технократије и механицизма који гуши демократске капацитете заједнице.

Закључак: Важан закључак је да нема идеалног политичког или изборног система који би омогућио да се конфорно и аутоматски воља грађана претвара у државну политику, већ је ово висок идеал и стални живи изазов који треба анализирати и проучавати; треба пратити реалну ситуацију јер свака држава је систем за себе и трудити се на разним пољима да се кроз многе механизме што више приближимо наведеном циљу. Проблема и препрека има пуно и могуће да ће се појавити нове у процесу усложњавања друштва и вишеструког повезивања са другим глобалним друштвима. Партиципација грађана, аналитика, политички активизам, цивилно друштво, критичка свест, отвореност медија, стално преиспитивање изборног система и слично су неопходни и то у континуитету. Једно решење би могли бити контролни делимични избори (консултативни) који би се одвијали, рецимо 2 пута сваке године, на локалу (сваки пут у другом региону) и који би јасно показали тренутно расположење народа, промене од последњих националних избора, били би добра и објективна критика рада власти, а не би изазивали (због своје локалне природе) потресе на државном нивоу. Осим тога било би врло пожељно да струка

---

¹⁸ <http://ringieraxelspringer.rs/press/saopstenja-za-javnost#new-593> (доступно: 25.5.2016.)

и наука буду испоштовани и саслушани, тојест да странке и државни органи формирају савете политиколога који би били изабрани на основу квалификација и способности а не политичко-страначке подобности и који би својим анализама и препорукама повећали квалитет политичког процеса, смањили број грешака итд, што је добро и за државу и за владајућу гарнитуру; тако би се изградила срећна спрега теорије и праксе. Потребно је и проблематизовати појам јавности, власничке структуре великих медија, итд, јер сада врло мала група моћника, која је дошла до енормног профита користећи погодности нео-либералног система (и при томе често странци) диригује јавним мњењем (на плану личности и политичких идеја) тако да многе свеже, креативне, продуктивне политичке идеје не могу да се пробију или бивају жигосане, јер нису идеолошки подобне. Важно је јавност и странку (коалицију) на власти подсећати редовно на (пред)изборна обећања што је јак морални механизам, због честе неповољне праксе постепеног удаљавања од изборне палтформе, која некима служи само као демагошка и популистичка матрица. Потребно је оснажити и подржати аутентичне организације цивилног друштва што је врло тешко – сада се подстичу псеудоцивилне и квазидивилне организације, које су НВО само по форми регистрације код државних органа, док су у суштини портпароли одређених крупних политичких и привредних центара моћи. Креирање јавних политика за сада је привилегија врло уских и затворених кругова на врху политичке хијерархије. Синдикати и асоцијације пољопривредника делују врло немоћно. Треба предузети мере против сензационализма, таблоидизације и ауто-цензуре у медијима¹⁹. Потребне су нам јавне расправе које би указале на различите интересе и интересне групе у друштву и снагом аргумената на цивилизован начин довеле до компромисног решења. Практику негативне критике и празних реторичких надметања треба заменити конструктивном критиком и поштовањем према свим актерима. Обесхрабрити неодређиве апстракције као што су „борба против корупције“ конкретнијим и храбријим моделима, на пример: борба против непријављених абортуса у приватним гинеколошким клиникама, итд. Пожељно је развити осећај код власти да су надгледани и праћени од стране компетентних појединаца и организација који познају правни и политички систем, границе политике и сл, и стога могу и хоће да реагују чим дође до повреда принципа демократског поретка и владавине права.

---

¹⁹ Зоран Стојиљковић, Подруштвљавање представничке демократије или зашто је деветка уствари мршава шестица, Друштвени конфликти и промене, ФПН, Београд, 2016. год.

Садржај:

Популистичка парадигма,

Имовински цензус 1 и 2,

Основ представништва,

Народ или корпорације,

Подруштвљавање представничке демократије,

Нормативна двосмисленост и слобода тумачења,

„Сору-paste“ пакети мера,

Јавне расправе,

Четврта грана власти (у настајању),

Динамика и посебност,

Заробљени посланици,

Предизборни програм и постизборна пракса,

Листа или личност,

Куповина посланика,

Кројење изборних листа,

Електори и случај Флориде,

Додатни кандидат,

Губитници у власти (добит за државу)?

Сусрети лидера,

Утицај изборног система - Већински систем или пропорционални,

Два дома,

Постоји ли општа воља – Жан Жак Русо,

Вредносна и формална класификација политичких система,

Стратешко партнерство: олигархија и медији,

Демократија и компетентност,

Закључак.